

(egymásra tükrözött S) egyetlen hajóval, mely a végén rendkívüli életerőt árasztva két részre szakad. A fény felülről árad az oltár felé, ami felett két kitárt szárnyú angyal között a Megváltó szobra emelkedik.

A sevillai világkiállításon a magyar pavilon a leglátogatottabbak közé tartozott, benne Makovecz igyekezett népének történetét szintetikusán megjeleníteni: ahogy folyamatosan őrlődik Kelet és Nyugat határán, gyakran keresve identitását idegen megszállók elnyomása alatt. A kulcsmotívum, amelynek a fő szimbolikus szerepet szánta, egy fa, melyet a kéthajós belső tér egyikének centrumába állított úgy, hogy a felső ágain kívül az üvegfüdém alatti gyökérzete is látható lett, kifejezve azt, hogy az élet egy része fényben, más része

pedig a homályban folyik, és hogy az élet e jellemzőjéről vakon nem veszünk tudomást.

Századunk első évtizedében Makovecz koherens módon folytatta munkáját, bár szemléletmódjának hatása csökkent, miután Európában új irányzatként általánosan elterjedt az önmagukat menedzselő sztárépítészek vad individualizmusa.

Aki azt gondolja, hogy Makovecz és kollegáinak építészete csak egy meteorit, amely egy szempillantás alatt átrepül az égbolton, hogy saját intenzitásának köszönhetően azonnal el is tűnjön onnan, annak figyelmét a tudomány területén születőben lévő új ökológiai paradigmára kell felhívni. Technológiai megoldásai és tudatosan vállalt „helyhezkööttsége” ellenére a ma-

gyar organikus építészet nyelvezte nem ismer határokat, és olyan problémákkal foglalkozik, mint a földdel való kapcsolat, a szakrális dimenzió, az egyén és a közösség kapcsolata, tehát olyasmik, amik a 21. században központi szerepet fognak játszani, mert ezeknek a problémáknak a megoldásától függ az emberiség jövője.

A rohamosan terjedő értetlen és romboló építészeti bravúrokkal és a sztárépítészek mindenhová elhelyezett szörnypéleteivel ellentétben, melyek mazochista hedonizmusa a hajótörés felé vezet, Makovecz bordázatai a cet gyomrára emlékeztetnek, ahonnan Jónás újraéledve vettetett a partra.

Róma, 2010. január 21.

(fordította Hainess Olga)

Kulcsár Attila

LAUDÁCIÓ A TÖKÉS LÁSZLÓ-DÍJ ÁTADÁSOKOR

A felkérés megtisztelt és megijesztett. Önvizsgálatra készítetett, mert Makovecz Imre mesterem is lehetett volna, de az én pályám más keze alatt formálódott. Már akkor is nagy holdudvara volt és én féltem közel menni hozzá, de épületeit figyelemmel kísérem. Szellemisége, a nemzetért érzett felelőssége, a hagyományokban gyökerező megmaradás-programja az én életemnek is mozgatórugója. Ezért vállaltam el bemutatását.

Az építészetében nem eléggé jártas hallgatóság kedvéért, a teljesség igénye nélkül említék néhányat épületei közül. A hatvanas években a szövetségi szektor megbízásából éttermet, áruházakat, csárdákat tervezett, már ekkor is tájba illesztett figyelmesen, tájhoz kötődő természetes anyagokkal. A hetvenes években a Pilisi Parkerdőgazdaság építészeként ka-

pott lehetőséget természetközeli létesítmények tervezésére, a fa- és ács-szerkezetek új lehetőségeinek kifejlesztésére. Nála a fa épületszerkezetként is úgy működik, mint a természetben, megmodellezi az erőjátékot látványos parafrázisokban. Ez adja belső tereinek meghatározó karakterét: az átlényegített biológiai forma. Fontos középületek következtek ezután: a sárospataki Művelődési Háza, a Farkasréti temető ravatalozója a mellkasban felravatalozott szív drámájával és több faluház.

A nyolcvanas években épült a siófoki evangélikus, a paksi katolikus templom, a sárospataki Árpád vezér Gimnázium. A kilencvenes évek a sevillai világkiállítás magyar pavilonjával kezdődtek, aztán a szlovéniai Lendva színháza következett külső és belső tereiben a város régi házainak idéze-

tével, majd az egri uszoda és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem központi épülete, a Stephaneum. Az egri létesítmény a történelmi városszövetbe apróbb kiszolgáló épületekkel sikeresen beillesztett „túlméretes épület” szép példája, az egyetem Piliscsában a régi brutális kaszárnya, az ateizmussal lelakott orosz laktanya épületeinek istenes tudások, tanítások házává alakuló metamorfózisa. A Stephaneumon a középkori formák a katolikus egyházi építészet hagyományait idézik, a megbillentett történelmi kupola színpadot takar és a modern belső terű auditorium hozzádőlő kupoláját nem Charles Moore posztmodern Piazza d’Italiájának gegje ihlette, hanem a múlt és a jelen egymásnak szóló akusztikája, amely így álmennyezetek és hangvetők nélkül is működik.

A szászhalombattai templom – a helytörténelméből kiindulva a halomsírokat átvágó római falakat idézi kupoláival, a makói Hagymaház a növényi növekedést. következett és A kétezer utáni évek fontos művei a csíkszeredai angyalos templom, melyen a szent kereszt felmagasztalását jelképezik a magyarság évszázadaival a főhomlokzaton egymás után következő keresztek, a csíksomlyói oltár a búcsújáró helyen, a sepsiszentgyörgyi ravatalozó, a temesvári, vargyasi és a kolozsvári református templom. Budapesten a felső-krisztinavárosi római katolikus templom, a makói fürdő és sok még meg nem valósult nagyszabású terv adja a napjainkig tartó pályáiv állomásait.

És hogy a megyei kötődések se maradjanak ki: Nyíregyháza nem építette meg mezőgazdasági iskoláját, de Csengerből, a poros határmenti városból Makovecz Imre szellemiségének felügyeletével lett karakteres kisváros, organikus központtal, benne az adventista és a görögkatolikus szárnyas templommal, ahová minden évben elvittem diákjaimat a Harangod-Kocsord útvonalon, a Nyíregyházi Múzeumfaluból kiindulva, hogy lássák, a népi hagyomány génbankja hogyan minősül át a modern építészet szellemiségében a szervező katalizátorával bartóki magaslatokra. Jó alkalom volt ez a tanulmányi kirándulás a Kraszna parton emelt Székely hadosz-

tályemlékművén is szemléltetve, hogy a szerves építészet hogyan emeli be a drámát és a történelmi rekvizitumokat a tér-idő folytonosságába.

Az építészet – teremtés, a Kós Károly Egyesülés, a Makovecz Imre szervezte közösség és műhely 20 éves kiállítása nem véletlenül használta ezt a szót. A középkori miniatúrán Krisztus Architektus körzővel, vonalzóval teremti a világot. A Teremtő munkájának folytatása minden építészeti mű, évtizedes, évszázados perspektívákkal. Vannak rossz korszakok, de – *aedificare necesse est* –, vagyis építeni muszáj, mert az életnek, a családoknak, a közösségeknek összetartozást befogadó tér kell. Az építész nem futamodhat meg, és jellemétől függ, hogy túllép-e a korszakos kocsmán, megelégszik-e a kontár Kőműves Kelemenek térdig érő szemléletével, falaival, vagy megtalálja azt az áldozatot, amely a megmaradás várát létrehozza.

Makovecz Imre alkotói pályáját két diktatúra szorítása kísérte: az internacionalizmus diktatúrája, és a globalizáció liberalizmusa. Hogy mi a közös ezekben a látszólag távoli pressziókban? Hogy mindkettő nemzetellenes, kívülről vezényelt és múltat felejtető. Nemzeti tragédiánk, hogy a kommunista ideológia ki akarta törölni emlékezetünkben a múltunkat, hagyományainkat, nemzeti karakterünket – a másik, a mai az új generáció visszabúttított tudatára rászabadította a sehová

se kötődés szabadosságát, a mindenütt otthonlét, a kortalanság hamis illúzióit, időtlen eszmék tudatzabáló eszközeivel.

A 'valósítsd meg önmagad' divatos programja mögött felsejlik, hogy magányos vagy, senkihez se tartozol, nincsenek kötelezettségeid, nincs küldetésed. A sok önmagától megvalósult egyént a multik levadászák. Az összetartozás, a nemzeti közösség erősítése a védekezés egyetlen formája. A plázaérzés helyett a nemzeti érzés. Plázaszerű, olcsón kifizetődő építészet helyett belülről hitelezett és jövőben kamatozó épületekre van szükség.

Ilyen korban próféták kellene, akik felemelik szavukat a talmi trendek ellen, akik példát mutatnak helytállásból és kiutat a leépülésből. Makovecz Imre felvállalta ezt a munkát és az elmúlt évtizedekben a nemzet élő lelki ismeretévét vált épületeivel, főépítési, oktatói tevékenységével és megszólalásaival. Organikus épületei nemzetközi figyelmet vívtak ki, önazonosító jegyeket, sajátos karaktert adtak a magyar építészetnek.

Makovecz Imre munkássága megmutatta, hogy a világ a magyar hagyományokban gyökerező, a történelmi múltunkból építkező építészetre kíváncsi, mert az számukra kuriózum, egyediség, amit ők nem ismernek. Nekünk meg ez a megmaradás eszköze. Makovecz a kezdetektől, a házak ürügyén, közösséget akart teremteni.

A faluházak, Bak, Zalaszentlászló, Kaskas, a családi házak egy része kaláka összefogásával születtek és az építők kötődésével magukban hordozzák a működés garanciáit. Az egyházi épületek is a gyülekezetek támogatásával, a hívek tevékeny részvételével épülnek, sokszor hosszú évek alatt.

Makovecz építészete átalakítja a benne élő, viselkedésre tanít, egyedisége magához emel, hogy azután üresnek érzed a külvilágot, és talán elindulsz te is a magad iránti igényesség felé.

A létező szocializmus technológiai diktatúrája nem szerette a kézműves eszközöket, a saját kezdeményezésből megszülető házakat és közösségeket. Nagy László hasonlatával egy nagyipari betonbanya tojta tele ivadékaival hazánkat. A Makovecz Imre tervezte épületekben lévő szakralitást, a funkciókon túlmutató jelképi értéket az egyházak érezték meg, határainkon túl is. A hatalom csak a sevillai világkiállítás magyar pavilonjában érzett rá szükségességére – a magyar pavilonban harangoztak.

Makovecz templomaiban a mennyezeti bevilágítók a gótika vertikálításán, a barokk álperspektíváin túl égi távlatokra nyitnak ablakot, a mennbolton túli világmindenségre. Egyszerre jelentik a részek és az egész, a tervezés és építés, a ház és használata, az egyén és közösség, a kételkedés és hit egymásra épülését, a nemzeti hagyományból táplálkozó világra szólást, kulturális és történelmi összetartozást a világ magyarjai között. A magyar szecesszió népi ihletésű ornamentikája helyett Makovecz házai a város semleges szövetébe illesztett épület méretű ornamensek, hajlataikkal, csúcsaikkal, szimmetriáikkal, bimbóikkal és kinyílásaikkal dolgoznak, de nem öncélúan. Afféle framptoni regionalizmus ez, a hely szelleme-folytonosság, amelyik csak ott és akkor érvényes, ahol épül, de csak ha használatát mi hitelesítjük.

Az építészet a társadalmak, a közösségek reprezentációja: egyén, család, város, nemzet, technikai haladás, kultúra, civilizáció lenyomata. Ezért nem mindegy, hogy milyen az épület, kire hasonlít, mert ez marad meg a jövőnek, ezt örökli az utókor. A nemzeti színű szalag átvágásakor ott tolong mindenki, akinek köze volt az alkotáshoz: építető, tervező, kivitelező, lebonyolító, ellenőrző és legfőképp a politikai és a hozzá rendelt médiák. Ezek már mind nem lesznek, és a ház még állni fog. Ezért nem mindegy, hogy milyen az épület, kire hasonlít, mert ez marad meg a jövőnek, ezt örökli az utókor. A házak a folytonosság, a kötődés objektumai. Hol vannak már a punok, Karthago romjai mégis hírt adnak róluk, a rómaiak Pannónia provinciája is a múlté, de Aquincum megidézi kultúrájukat. És hol vagyunk mi magyarok... – de a régi épületeink itt

állnak mementóként. Eme a szakrális jelrendszert építi tovább Makovecz Imre.

Ez a mai díj a nemzet tisztelgésének újabb stációja. A Tőkés László példájához méltó nemzetőri munkásság jutalma.

Makovecz Imre iskolát teremtett, melyben tanítványai a szerves gondolkodást elviszik etnikai határainkig. Hatása visszafordíthatatlan, a magyar nyelvterületen is túlnyúló, útjelölő fárosz.

Makovecz Imrének köszönhetjük, hogy a szerves építészet teremtése folytatódik, termése beérett, hazánkban terebélyes fává növekedve építészettünk is megkülönböztet másoktól. Méltó hagyományainkhoz, kifejezi keleties, befelé forduló lelki karakterünket itt Európa közepén, ebben a drámában, ahol 1100 éve élünk, és amíg ilyen szellemi vezetőink vannak, nem adjuk fel – ha nem is kísér a nagyvilág vastapsa.

Balról jobbra: Kulcsár Attila munkái: Nyíregyháza, futballstadion, részlet; Nyíregyháza, Szent Imre Gimnázium kápolnája; Nyíregyháza, református templom; Nyíregyháza, Agrártudományi Egyetem főépülete • Rácz Zoltán: Kisvárda, református általános iskola aulája (ahol a Tőkés László-díj átadását követő fogadás zajlott).

